

University of Groningen

Identiteit in meervoud. Een identiteitsbeschrijving van het maatschappelijk werk.

Geertsema, Hendrik

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2004

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Geertsema, H. (2004). Identiteit in meervoud. Een identiteitsbeschrijving van het maatschappelijk werk. Groningen: s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Samenvatting

Maatschappelijk werk is een professionele sociale praktijk die ruim honderd jaar bestaat. Als sociale praktijk gaat het ver terug in het verleden. Het is verbonden met algemene waarden van mensen en samenlevingen in de zorg die mensen elkaar bieden. Als professionele praktijk wordt het benoemd vanaf het einde van de negentiende eeuw met het ontstaan van opleidingen en met de keuze van mensen om met deze beroepsbeoefening in hun levensonderhoud te voorzien. Het hanteert eigen beroepswaarden en eigen kennis en regels voor de wijze waarop het handelen wordt vormgegeven. Als professionele sociale praktijk is het verbonden met andere professionele praktijken die zich richten op herstel of verbetering van het menselijk functioneren, in het gebruik van theorieën uit de psychologie, de sociologie, de filosofie, de politicologie.

Als praktijk te midden van andere praktijken op het terrein van zorg en welzijn, heeft het te maken met discussies, kritieken en veranderingen binnen de samenleving, over de praktijken voor zorg- en hulpverlening als geheel en over het maatschappelijk werk als specifieke praktijk. Het neemt deel aan en is onderwerp van debatten. Het maatschappelijk werk verandert steeds, het speelt in op veranderingen en is onderwerp van verandering. Dit leidt tot een veelkleurigheid en meervoudigheid, die gemakkelijk verward kan worden met een gebrek aan eigenheid.

De centrale vraag is hoe het professioneel handelen van het maatschappelijk werk, zoals dit in de praktijk plaatsvindt en in theorieën in de afgelopen honderd jaar is verwoord, in concepten is uit te drukken, zodat het mogelijk wordt handelingsproblemen van maatschappelijk werkers beter te begrijpen en op te lossen. Het onderzoek beperkt zich daarbij tot het professioneel maatschappelijk werk vanuit organisaties.

Zo'n beschrijving brengt risico's met zich mee. Deze zijn gelegen in de ontkenning van de concrete invloed van tijd en plaats op het maatschappelijk werk en in een abstractie van de dagelijkse praktijk die niet meer als nuttige heuristiek gebruikt kan worden. Maatschappelijk werkers hebben immers altijd te maken met concrete problemen, maar ook met concrete voorstellingen over de mens, de samenleving en de verhouding daartussen. Een mogelijkheid om concepten te definiëren die zowel functioneren binnen contexten als een vorm van identiteit bieden wordt gevonden in het begrip 'praktijken van handelen'. Praktijken van handelen vormen het scharnierpunt tussen de inbedding in tradities en voorbeelden enerzijds en eigen beslissingsruimte in de concrete tijd en plaats anderzijds. 'Practices' bieden ruimte om veranderingen aan te brengen, zij het binnen een bepaald bereik waarin centrale betekenissen gehandhaafd worden (hoofdstuk 1).

Het onderzoek is opgezet langs twee lijnen: de vraag naar de elementen die een rol spelen in handelen en de vraag hoe concepten kunnen worden gevonden die niet tot de contexten van tijd en plaats beperkt blijven.

Voor de eerste lijn wordt een conceptueel kader gebouwd, waarin verschillende actoren in verschillende processen een rol spelen in de definiëring en oplossing van sociale problemen. Hieruit worden deelvragen geformuleerd waarmee de gegevensbronnen worden onderzocht. Centraal staat dat maatschappelijk werk een schakelfunctie vormt tussen de sociale politiek en de concrete sociale problemen.

Voor de tweede lijn is een ontwerp gebouwd bestaande uit twee deelonderzoeken. Het eerste is een historische vergelijking van theorievorming in de Verenigde Staten, Duitsland en Nederland in drie perioden (1920, 1960, 2000). Drie westerse natiestaten, met veel informatie-uitwisseling en onderlinge beïnvloeding, maar verschillend in de vormgeving van de verzorgingsstaat. Het tweede deelonderzoek omvat casestudies naar het concrete handelen van maatschappelijk werkers en de problemen die zij daarin tegenkomen. Drie casestudies

richten zich op uitvoerend maatschappelijk werk: het bedrijfsmaatschappelijk werk, het maatschappelijk werk binnen de forensische psychiatrie en het Algemeen Maatschappelijk Werk. De vierde richt zich op een organisatie voor belangenbehartiging, de VOG, die zich tussen 1991 en 2000 nadrukkelijk heeft beziggehouden met de vraag naar de eigenheid van het AMW (hoofdstuk 2).

In het onderzoek wordt een 'zeef' gehanteerd die lokale verschillen probeert uit te filteren. Om nu te voorkomen dat de theorievorming volledig wordt losgemaakt uit de context, wordt voorgesteld de theorievorming per periode steeds te plaatsen tegen de achtergrond van wetenschappelijke opvattingen en sociaal-politieke en -economische omstandigheden. Dit sluit aan bij hoe de Charity Organizations Societies en de Settlement-movement zich ontwikkelden. De COS wilde de hulpverlening verbeteren door methoden te zoeken om 'waardige' en 'onwaardige' gebruikers te onderscheiden en misbruik van voorzieningen tegen te gaan. De sterk administratieve en wantrouwende opstelling maakte de COS weinig geliefd onder hulpvragers, maar legde wel de bodem voor een denken in termen van onderzoek, registratie, dossiervorming en overwogen hulpverlening. In de Verenigde Staten ontwikkelde de COS zich tot een orgaan waarin ook aandacht voor de structurele component van sociale problemen gevraagd werd. De Settlement-beweging richtte zich op de overdracht van cultuur door maatschappelijk-bewogen burgers aan mensen in situaties van uitsluiting. Een democratische gezindheid domineerde daarbij. In de Verenigde Staten werden de Settlements de uitvalsbasis voor onderzoek naar de samenhang tussen sociale omstandigheden, overtuigingen en sociale problemen. In een latere fase gingen de Settlements ook uitvoerend werk doen. Zowel de COS als de Settlements werden vanuit Engeland 'verspreid' naar de Verenigde Staten, Duitsland en Nederland, maar de verdere ontwikkeling in die drie landen werd, door kennisname van elkaars inzichten op congressen en tijdens studiereizen, door elkaar beïnvloed (hoofdstuk 3).

Rond 1920 komt het sociaal werk naar voren als een beroep dat uitgaat van niet-mechanische systemische relaties tussen actoren: mensen en vele omgevingen. Zowel de mens als de omgevingen worden gekenmerkt door een multi-dimensionaliteit. Een mens heeft een fysiologie, maar ook psychologie en een geschiedenis. Een omgeving functioneert als een samenleving, met eigen hiërarchieën, structuren, mythen, cultuur, materiële mogelijkheden. Actoren en dimensies verhouden zich tot elkaar in een dynamische uitgebreidheid, dat wil zeggen dat actoren en dimensies in aantal, omvang of invloed, groter of kleiner kunnen worden. Zowel actoren als dimensies verlangen een eigenheidswaardering in hun mogelijkheden en beperkingen. Een fysiologisch aspect als aanleg of gezondheidstoestand verlangt waardering naast een psychologisch aspect als motivatie. Een nationale overheid kan wel algemene, op de massa gerichte wetgeving uitvaardigen, maar deze niet op maat van de individuele situatie maken. Sociaal werk richt zich op het oplossen van sociale problemen, dat wil zeggen problemen in de participatie van personen in materiële, culturele en politieke dimensies van deze relaties, door het hanteren van cyclisch-iteratieve interventiecomplexen gebaseerd op niet-lineaire oorzaak-gevolg-complexen. Deze interventiecomplexen kunnen hun start vinden in concrete hulpvragen van individuen of omgevingen omtrent deze participatie, dan wel in vermoedens van individuen of omgevingen over (te verwachten) participatieproblemen van andere individuen of omgevingen. De legitimatie van deze interventies vindt het sociaal werk in waarden met een, de concrete tijd en plaats, overstijgende betekenis. Scheidingen tussen de delen het systeem, hetzij naar actoren, hetzij naar dimensies, betekent reductie van de complexiteit, waardoor beïnvloeding van die complexiteit problematisch kan worden. Leren dient dan ook zo plaats te vinden dat reductie wordt voorkomen en tegengegaan, wat tot consequentie heeft dat het sociaal werk een breed

happelijk werk, het
een Maatschappelijk
g, de VOG, die zich
aar de eigenheid van

obeert uit te filteren.
uit de context, wordt
de achtergrond van
omstandigheden. Dit
ment-movement zich
noden te zoeken om
n voorzieningen tegen
e COS weinig geliefd
rmen van onderzoek,
de Staten ontwikkelde
component van sociale
overdracht van cultuur
van uitsluiting. Een
werden de Settlements
iale omstandigheden,
ements ook uitvoerend
nd 'verspreid' naar de
ling in die drie landen
ens studiereizen, door

t van niet-mechanische
Zowel de mens als de
Een mens heeft een
g functioneert als een
teriële mogelijkheden.
uitgebreidheid, dat wil
ter of kleiner kunnen
lswaardering in hun
f gezondheidstoestand
nationale overheid kan
e niet op maat van de
sociale problemen, dat
culturele en politieke
interventiecomplexen
tiecomplexen kunnen
vingen omtrent deze
over (te verwachten)
legitimatie van deze
crete tijd en plaats,
ij naar actoren, hetzij
eïnvloeding van die
te vinden dat reductie
ociaal werk een breed

kennisbegrip hanteert. Vanuit het sociaal werk gezien wordt de identiteit rond 1920 gevonden in drie samenhangende onderdelen:

1. Het uitgangspunt van de meervoudigheid van actoren; de meervoudigheid van dimensies in de actoren; de meervoudigheid van relaties tussen actoren onderling, tussen dimensies onderling en tussen actoren en dimensies; de dynamische uitgebreidheid van dimensies en actoren; de eigenheidsclaim van dimensies en actoren; de waardegebondenheid van de relaties tussen actoren en dimensies. En dit geheel dan als onlosmakelijk complex van elementen.
2. Het uitgangspunt dat participatieproblemen slechts kunnen worden opgelost door interventies waarin de complexe samenhang van elementen tot uitdrukking komt. Zowel de hulpvrager als de meerdere omgevingen, op meerdere dimensies, worden onderwerp van de interventie.
3. Het uitgangspunt dat dit perspectief op de samenhang van mens en omgevingen en het daaruit voortvloeiende holistisch beginsel voor interventies, de sociaal werker en het sociaal werk onderdeel maakt van deze samenhang en deze interventies. Kritische reflectie op de eigen positie en rol is noodzakelijk (hoofdstuk 4).

Rond 1960 heeft er 'ontwikkeling' van de theoretisch gefundeerde interventiemogelijkheden plaatsgevonden. Deze doet zich voor binnen de kaders die al rond 1920 aanwezig waren en die gaan functioneren als constanten. Maar de accenten zijn *verschoven*. De materiële problemen zijn 'opgelost' door uitgebreide sociale wetgeving, hoewel ze op microniveau nog wel bestaan. Het participatievraagstuk is verschoven naar culturele participatie op macroniveau, materiële participatie is 'slechts' een probleem op microniveau. De persoon van de hulpvrager is centraler komen te staan als 'object van interventie'. De 'personalistische wending' en de neiging naar 'psychotherapeutisch handelen' is aanwezig, ook al blijft de verbondenheid van mens en omgeving uitgangspunt voor diagnostiek en interventie. Er is een pendelbeweging herkenbaar binnen het funderend uitgangspunt van de persoon-situatie-configuratie, waarin meer nadruk komt te liggen op de plaats van de gemeenschap(pen) als samenbindende structuur tussen de samenleving en de persoon. De 'gemeenschap' was rond 1920 al aanwezig en werd toen al als noodzakelijk betiteld. Rond 1960 wordt de gemeenschap een 'bufferzone' waarin de medemenselijkheid haar gezicht krijgt in directe, persoonlijke betrokkenheid, tussen een geanonimiseerde samenleving en een op de eigen emoties teruggeworpen individu. Er is sprake van een *verdiept* inzicht in de betekenis van dynamiek. Dynamiek betekent ook onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid. Dit maakt de noodzaak tot legitimatie groter en passend onderzoek dringender. Er is sprake van gedeeltelijke *vernieuwing*. De instelling en de overheid gaan een centralere plaats innemen, naast de beroepsgroep en de beroepskolom. De instelling als opdrachtnemer voor de samenleving en opdrachtgever van de maatschappelijk werker. De overheid als facilitator van de materiële bestaansborging, als de controleur en facilitator van instelling en beroepsgroep ten aanzien van onderzoek en legitimatie van het nut van het sociaal werk. Er blijkt ook sprake van *beperking* in de toepassing van ontwikkelingen. Methoden zijn niet één-op-één over te brengen van de ene sociaal-politieke situatie en cultuur op de andere. Met name de verschillende invullingen van het begrip 'gemeenschap' als tussenstructuur tussen de anonieme staat en de concrete leefsituatie van de hulpvrager, springen hierbij in het zicht. Zelfs een methode als het social casework, waarin genuanceerd gesproken wordt over de relatie tussen persoonlijke mogelijkheden, samenlevingsinrichting en wederzijdse adaptatie van mens en omgeving, vereist een nauwkeurige concretisering in de lokale situatie. Als laatste komt de *eigenheid* van het sociaal werk naar voren. Sociaal werk maakt gebruik van andere wetenschappen, maar neemt deze niet geheel over. Ze past inzichten uit andere

richten zich op uitvoerend maatschappelijk werk: het bedrijfsmaatschappelijk werk, het maatschappelijk werk binnen de forensische psychiatrie en het Algemeen Maatschappelijk Werk. De vierde richt zich op een organisatie voor belangenbehartiging, de VOG, die zich tussen 1991 en 2000 nadrukkelijk heeft beziggehouden met de vraag naar de eigenheid van het AMW (hoofdstuk 2).

In het onderzoek wordt een 'zeef' gehanteerd die lokale verschillen probeert uit te filteren. Om nu te voorkomen dat de theorievorming volledig wordt losgemaakt uit de context, wordt voorgesteld de theorievorming per periode steeds te plaatsen tegen de achtergrond van wetenschappelijke opvattingen en sociaal-politieke en -economische omstandigheden. Dit sluit aan bij hoe de Charity Organizations Societies en de Settlement-movement zich ontwikkelden. De COS wilde de hulpverlening verbeteren door methoden te zoeken om 'waardige' en 'onwaardige' gebruikers te onderscheiden en misbruik van voorzieningen tegen te gaan. De sterk administratieve en wantrouwende opstelling maakte de COS weinig geliefd onder hulpvragers, maar legde wel de bodem voor een denken in termen van onderzoek, registratie, dossiervorming en overwogen hulpverlening. In de Verenigde Staten ontwikkelde de COS zich tot een orgaan waarin ook aandacht voor de structurele component van sociale problemen gevraagd werd. De Settlement-beweging richtte zich op de overdracht van cultuur door maatschappelijk-bewogen burgers aan mensen in situaties van uitsluiting. Een democratische gezindheid domineerde daarbij. In de Verenigde Staten werden de Settlements de uitvalsbasis voor onderzoek naar de samenhang tussen sociale omstandigheden, overtuigingen en sociale problemen. In een latere fase gingen de Settlements ook uitvoerend werk doen. Zowel de COS als de Settlements werden vanuit Engeland 'verspreid' naar de Verenigde Staten, Duitsland en Nederland, maar de verdere ontwikkeling in die drie landen werd, door kennisname van elkaars inzichten op congressen en tijdens studiereizen, door elkaar beïnvloed (hoofdstuk 3).

Rond 1920 komt het sociaal werk naar voren als een beroep dat uitgaat van niet-mechanische systemische relaties tussen actoren: mensen en vele omgevingen. Zowel de mens als de omgevingen worden gekenmerkt door een multi-dimensionaliteit. Een mens heeft een fysiologie, maar ook psychologie en een geschiedenis. Een omgeving functioneert als een samenleving, met eigen hiërarchieën, structuren, mythen, cultuur, materiële mogelijkheden. Actoren en dimensies verhouden zich tot elkaar in een dynamische uitgebreidheid, dat wil zeggen dat actoren en dimensies in aantal, omvang of invloed, groter of kleiner kunnen worden. Zowel actoren als dimensies verlangen een eigenheidswaardering in hun mogelijkheden en beperkingen. Een fysiologisch aspect als aanleg of gezondheidstoestand verlangt waardering naast een psychologisch aspect als motivatie. Een nationale overheid kan wel algemene, op de massa gerichte wetgeving uitvaardigen, maar deze niet op maat van de individuele situatie maken. Sociaal werk richt zich op het oplossen van sociale problemen, dat wil zeggen problemen in de participatie van personen in materiële, culturele en politieke dimensies van deze relaties, door het hanteren van cyclisch-iteratieve interventiecomplexen gebaseerd op niet-lineaire oorzaak-gevolg-complexen. Deze interventiecomplexen kunnen hun start vinden in concrete hulpvragen van individuen of omgevingen omtrent deze participatie, dan wel in vermoedens van individuen of omgevingen over (te verwachten) participatieproblemen van andere individuen of omgevingen. De legitimatie van deze interventies vindt het sociaal werk in waarden met een, de concrete tijd en plaats, overstijgende betekenis. Scheidingen tussen de delen het systeem, hetzij naar actoren, hetzij naar dimensies, betekent reductie van de complexiteit, waardoor beïnvloeding van die complexiteit problematisch kan worden. Leren dient dan ook zo plaats te vinden dat reductie wordt voorkomen en tegengegaan, wat tot consequentie heeft dat het sociaal werk een breed

Maatschappelijk werk, het gemeenschappelijk belang, de VOG, die zich richt op de eigenheid van

probeerde uit te filteren. Het werd uit de context, wordt de achtergrond van de omstandigheden. Dit Settlement-movement zocht naar methoden te zoeken om van voorzieningen tegen de COS weinig geliefde termen van onderzoek, negatieve Staten ontwikkelde de component van sociale de overdracht van cultuur van uitsluiting. Een en werden de Settlements sociale omstandigheden, Settlements ook uitvoerend land 'verspreid' naar de keling in die drie landen tijdens studiereizen, door

aan van niet-mechanische. Zowel de mens als de it. Een mens heeft een ving functioneert als een materiële mogelijkheden. De uitgebreidheid, dat wil groter of kleiner kunnen eidswaardering in hun g; of gezondheidstoestand en nationale overheid kan deze niet op maat van de an sociale problemen, dat le, culturele en politieke ve interventiecomplexen ventiecomplexen kunnen gevingen omtrent deze en over (te verwachten) De legitimatie van deze concrete tijd en plaats, hetzij naar actoren, hetzij or beïnvloeding van die ats te vinden dat reductie t sociaal werk een breed

kennisbegrip hanteert. Vanuit het sociaal werk gezien wordt de identiteit rond 1920 gevonden in drie samenhangende onderdelen:

1. Het uitgangspunt van de meervoudigheid van actoren; de meervoudigheid van dimensies in de actoren; de meervoudigheid van relaties tussen actoren onderling, tussen dimensies onderling en tussen actoren en dimensies; de dynamische uitgebreidheid van dimensies en actoren; de eigenheidsclaim van dimensies en actoren; de waardegebondenheid van de relaties tussen actoren en dimensies. En dit geheel dan als onlosmakelijk complex van elementen.
2. Het uitgangspunt dat participatieproblemen slechts kunnen worden opgelost door interventies waarin de complexe samenhang van elementen tot uitdrukking komt. Zowel de hulpvrager als de meerdere omgevingen, op meerdere dimensies, worden onderwerp van de interventie.
3. Het uitgangspunt dat dit perspectief op de samenhang van mens en omgevingen en het daaruit voortvloeiende holistisch beginsel voor interventies, de sociaal werker en het sociaal werk onderdeel maakt van deze samenhang en deze interventies. Kritische reflectie op de eigen positie en rol is noodzakelijk (hoofdstuk 4).

Rond 1960 heeft er 'ontwikkeling' van de theoretisch gefundeerde interventiemogelijkheden plaatsgevonden. Deze doet zich voor binnen de kaders die al rond 1920 aanwezig waren en die gaan functioneren als constanten. Maar de accenten zijn *verschoven*. De materiële problemen zijn 'opgelost' door uitgebreide sociale wetgeving, hoewel ze op microniveau nog wel bestaan. Het participatievraagstuk is verschoven naar culturele participatie op macroniveau, materiële participatie is 'slechts' een probleem op microniveau. De persoon van de hulpvrager is centraler komen te staan als 'object van interventie'. De 'personalistische wending' en de neiging naar 'psychotherapeutisch handelen' is aanwezig, ook al blijft de verbondenheid van mens en omgeving uitgangspunt voor diagnostiek en interventie. Er is een pendelbeweging herkenbaar binnen het funderend uitgangspunt van de persoon-situatie-configuratie, waarin meer nadruk komt te liggen op de plaats van de gemeenschap(pen) als samenbindende structuur tussen de samenleving en de persoon. De 'gemeenschap' was rond 1920 al aanwezig en werd toen al als noodzakelijk betiteld. Rond 1960 wordt de gemeenschap een 'bufferzone' waarin de medemenselijkheid haar gezicht krijgt in directe, persoonlijke betrokkenheid, tussen een geanonimiseerde samenleving en een op de eigen emoties teruggeworpen individu. Er is sprake van een *verdiept* inzicht in de betekenis van dynamiek. Dynamiek betekent ook onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid. Dit maakt de noodzaak tot legitimatie groter en passend onderzoek dringender. Er is sprake van gedeeltelijke *vernieuwing*. De instelling en de overheid gaan een centralere plaats innemen, naast de beroepsgroep en de beroepskolom. De instelling als opdrachtnemer voor de samenleving en opdrachtgever van de maatschappelijk werker. De overheid als facilitator van de materiële bestaansborging, als de controleur en facilitator van instelling en beroepsgroep ten aanzien van onderzoek en legitimatie van het nut van het sociaal werk. Er blijkt ook sprake van *beperking* in de toepassing van ontwikkelingen. Methoden zijn niet één-op-één over te brengen van de ene sociaal-politieke situatie en cultuur op de andere. Met name de verschillende invullingen van het begrip 'gemeenschap' als tussenstructuur tussen de anonieme staat en de concrete leefsituatie van de hulpvrager, springen hierbij in het zicht. Zelfs een methode als het social casework, waarin genuanceerd gesproken wordt over de relatie tussen persoonlijke mogelijkheden, samenlevingsinrichting en wederzijdse adaptatie van mens en omgeving, vereist een nauwkeurige concretisering in de lokale situatie. Als laatste komt de *eigenheid* van het sociaal werk naar voren. Sociaal werk maakt gebruik van andere wetenschappen, maar neemt deze niet geheel over. Ze past inzichten uit andere

disciplines aan en laat ze zo nodig vallen ten voordele van de honorering van de eigen waarnemingen. Sociaal werk wordt steeds meer een eigenstandige discipline (hoofdstuk 5).

Rond 2000 is sprake van een *voortzetting* van de hierboven aangegeven denk- en handelingstraditie van het sociaal werk. Hetzelfde geldt voor de bedreigingen en problemen waarmee het werk geconfronteerd wordt. Maar opnieuw zijn de accenten *verschoven*. Deels komt dit door de teruggang in de sociale zekerheid, als gevolg van de problemen van de verzorgingsstaat. Materiële risico's en tekorten komen weer meer voor het voetlicht. Het participatievraagstuk krijgt zijn 'oorspronkelijke', materiële dimensie terug, naast de politieke, culturele en sociale dimensies. Participatie is niet slechts een zaak van personen of overheden, maar eveneens van mensen ten opzichte van elkaar in de minder formele gemeenschappen van vrienden, familie, kerk, sportclub enzovoort. De 'personalistische wending', met de inherente risico's op reductie van de complexiteit van sociale problemen tot psychologische problemen, is ongedaan gemaakt. Deels door de nieuwe materiële problemen, deels door de inzichten dat 'buiten' ook 'binnen' mensen zit, maar dat een verandering van 'binnen' nog niet automatisch tot een verandering van 'buiten', de structuren, processen, waarden en criteria leidt. Dat maakbaarheid van de mens en de omgeving, niet onmogelijk is, maar wel moeizaam en langdurig. Maar tegelijkertijd dat deze inzichten ook *nieuwe ruimten* creëren. Het wordt mogelijk om metatheoretisch te denken en op een legitimeerbare wijze van een veelheid van methodieken gebruik te maken, naar mensen, hun directe leefomgeving, bredere omgevingen, instituties, zelfs naar de instelling zelf. Instituties en systemen worden immers bevolkt door mensen die keuzen kunnen maken, die ruimte kunnen creëren in hun handelen. De verschillende omgevingen vertonen enerzijds een toenemende complexiteit en eigenheid als 'samenlevingen', een grotere anonimiteit en afstandelijkheid, maar anderzijds is het grotere besef van de persoonlijke verantwoordelijkheid, ook van de functionaris, een kans om veranderingen in gang te zetten. Dit laatste is reden om ook te spreken van een *verdieping* van inzicht. Met name ten aanzien van de mogelijkheden om de instelling te gebruiken als middel om sociale rechtvaardigheid tot onderwerp van handelen, spreken en denken te krijgen. Het belang van onderzoek en theorievorming wordt daarmee boven het 'persoonlijk' belang van de professional als statushouder uitgetild. De professie is geen doel in zichzelf, maar middel, net als de instelling. Het zijn middelen om de waarden van het sociaal werk om te zetten in structuren, culturen en processen, om de cliënt bij te staan in de oplossing van sociale problemen en om een bijdrage te leveren aan de vormgeving van het menselijk bestaan in zijn brede maatschappelijk context. In die zin is er ook sprake van *heroriëntatie* op de *eigenheid* van het werk. Opnieuw is de vraag aan de orde hoe het maatschappelijk werk op micro- en mesoniveau zich verhoudt tot het macroniveau van de inrichting van de samenleving. Hoe kan het sociaal werk een bijdrage leveren aan de oplossing van vraagstukken van multiculturalisering, milieubescherming, mondialisering en gerechtvaardigde participatie. En moet het sociaal werk dat 'alleen' doen of kan het daarin met anderen samenwerken? En dat binnen een situatie waarin het werk aandacht blijft vragen voor de 'onmaakbaarheid' die soms onderdeel van het leven is (hoofdstuk 6).

Hoofdstuk 7 beschrijft de opzet van de casestudies: de conceptuele kaders, de interviewvragen en de analyse-instrumenten. Per casestudie wordt een introductie gegeven van de organisatie waar de studie zich op richt.

In de casestudie GIMD (hoofdstuk 8) wordt een beeld geschetst van de werkuitvoering en de problemen van het bedrijfsmaatschappelijk werk (BMW). Bedrijfsmaatschappelijk werkers werken in een goed definieerbare omgeving, vanuit een positie waarin zij zowel met cliënten, als met de 'leefwereld' in de arbeidssituatie, als met beleidsmakers binnen het bedrijf contact

positionering van de eigen discipline (hoofdstuk 5).

aangegeven denk- en revingen en problemen anten *verschoven*. Deels n de problemen van de voor het voetlicht. Het ensie terug, naast de n zaak van personen of in de minder formele t. De 'personalistische n sociale problemen tot ve materiële problemen, at een verandering van e structuren, processen, ving, niet onmogelijk is, ten ook *nieuwe ruimten* en legitimeerbare wijze n directe leefomgeving, es en systemen worden kunnen creëren in hun emende complexiteit en heid, maar anderzijds is e functionaris, een kans ken van een *verdieping* telling te gebruiken als spreken en denken te boven het 'persoonlijk' s geen doel in zichzelf, an het sociaal werk om an in de oplossing van ing van het menselijk ke van *heroriëntatie* op maatschappelijk werk op de inrichting van de an de oplossing van mondialisering en doen of kan het daarin : aandacht blijft vragen uk 6).

conceptuele kaders, de n introductie gegeven

erkeruitvoering en de maatschappelijk werkers zij zowel met cliënten, nen het bedrijf contact

kunnen onderhouden. Curatie, preventie en signalering zijn nauw aan elkaar verbonden en kunnen door de overzichtelijkheid van de omgeving en de bereikbaarheid van actoren in samenhang worden uitgevoerd. Hun mens- en omgevingsopvatting correspondeert sterk met wat in de theoretische hoofdstukken gevonden werd, net als de cyclisch-iteratieve en multi-methodische werkwijze. Hoewel onderscheid wordt gemaakt tussen arbeidsgerelateerde en niet-arbeitsgerelateerde problematiek, komt de werker met een breed scala aan materiële en immateriële vraagstukken in aanraking. Problemen voor de werkeruitvoering zijn de grote en tegengestelde belangen die soms een rol spelen, de neiging tot reductie van de complexiteit door slechts een deel van brede taakstelling in een bedrijf 'kwijt' te kunnen en het probleem hoe voldoende afstand te zoeken tot beleidsmakers zodat enerzijds invloed op de 'sociale politiek' van het bedrijf mogelijk is en anderzijds de beleidsmakers het BMW niet als een bevoegdheidoverschrijdende actor gaan zien. In zo'n geval zou het BMW uit bedrijven verdwijnen of sterk worden gereduceerd, wat de mogelijkheden om op een positieve wijze aandacht te vragen voor de sociale dimensies van het bedrijf juist onmogelijk zou maken.

Het forensisch-psychiatrisch maatschappelijk werk (FPMW) in Veldzicht (hoofdstuk 9) vindt eveneens plaats in een helder te definiëren omgeving, maar heeft daarnaast te maken met strak omschreven kaders vanuit de justitiële opdracht om de samenleving bescherming te bieden door recidive te voorkomen. Om deze taakstelling uit te voeren is de behandeling van Tbs-gestelden opgedragen aan multidisciplinaire teams. Het FPMW heeft daarin de taak de contacten tussen het sociaal netwerk en de patiënten te onderhouden en bij te sturen. Daarnaast verzorgt het hulpverlenende taken voor de patiënt, is het actief in de voorbereiding van de resocialisatie en plaatsing in instellingen binnen de reguliere GGZ. Bij de uitvoering van de taakstelling hanteert het FPMW een mens- en maatschappijvisie die overeenstemt met wat de theoretici beschreven, zij het met de aanvulling dat zij in aanraking komen met 'onveranderbaarheid' van mensen en soms met onverklaarbaar 'kwaad'. Door de specifieke problematiek worden werkers uitgedaagd om nieuwe oplossingen te ontwerpen voor problemen die voortkomen uit de wet- en regelgeving, dan wel uit de vraagstukken die de problemen van patiënten met zich meebrengen. Daarnaast speelt het eigen, noodzakelijkerwijze gesloten, karakter van de forensische psychiatrie een rol in de wijze waarop het werk functioneert. Signalering vindt bijvoorbeeld niet alleen plaats naar externe beleidsmakers, maar soms ook naar de collega's in het substituu-leefmilieu van de patiënt. Vraagstukken van reductie van de complexiteit van de mens-omgeving-configuratie, alsmede vraagstukken rond de positionering van het maatschappelijk werk als een eigen discipline zijn de centrale problemen. De economisch-beheersmatige beleidsaansturing vanuit het Ministerie van Justitie bleek een bron van problemen te zijn in het werk binnen de forensische psychiatrie. Specifieke aandacht werd gevraagd voor de mogelijkheden van de vorming van een beroepskolom om de eigenheid van het maatschappelijk werk te borgen.

Hoe een belangenorganisatie een bijdrage kan leveren aan de herkenning en erkenning van de eigenheid van het maatschappelijk werk, alsmede een aantal problemen die dit kan opleveren, komt naar voren in de casestudie naar het functioneren van de sectie Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) van de VOG (tegenwoordig MO-groep) tussen 1991 en 2000 (hoofdstuk 10). Aan de hand van analyses van twee periodieken en interviews met verschillende betrokkenen wordt gereconstrueerd hoe de sectie AMW een positionering van het AMW formuleerde en implementeerde, om de AMW-organisaties te ondersteunen in vraagstukken over samenwerking en financiering. De formulering kreeg een paradigmatisch karakter door de koppeling tussen vorm en inhoud, wijze van organiseren en praktisch handelen, uitvoerend werk en belangenbehartiging. Deze positionering was succesvol doordat de werksort AMW meer onder de aandacht van landelijke beleidsmakers kwam en

meeprofitteerde van de veranderde opvattingen over de verhouding tussen laagdrempelige eerstelijnszorg en specialistische tweedelijnszorg vanuit RIAGG's. De positionering van de sectie AMW als een koepelorganisatie leidde tot spanningen binnen de VOG, toen deze tot een interne reorganisatie overging. Hierbij werd de integrale koepelgedachte (uitvoerders, management, directies, opleidingen en wetenschap) teruggebracht tot de kernactiviteit 'koepelorganisatie voor werkgevers'. Ter oplossing van deze problemen werd een parallelstructuur ontworpen, waaraan een aantal taken die voortkwamen uit de integrale koepelgedachte, als apart in te kopen 'pluspakket' verbonden werden, naast het 'basispakket' dat vanuit de kernactiviteit 'werkgeverskoepel' gedaan werd. Deze constructie gaf enerzijds voortzetting van het paradigmatisch gedachtegoed, anderzijds risico's op doorbreking van een integrale regievoering vanuit dit gedachtegoed. De voor- en nadelen van parallelstructuren ter borging van de eigenheid van het maatschappelijk werk komen hierdoor meer voor het voetlicht.

Ter afsluiting van de casestudies wordt in hoofdstuk 11 een secundaire analyse uitgevoerd op interviews met Algemeen Maatschappelijk Werkers, werkzaam bij twee instellingen. Hoewel de inhoudelijke opvattingen over mens- en omgeving en de verhouding daartussen, alsmede de consequenties daarvan voor de uitvoering van het maatschappelijk werk, sterk overeenkomen met wat bij de theoretici en de andere casestudies naar voren kwam, springen twee verschillen in het oog. Het eerste verschil betreft de lastige positie van het AMW ten aanzien van de mogelijkheden om 'controle' over de omgeving te behouden. Daar er minder sprake is van een afgebakende beleidsomgeving en cliëntomgeving, kunnen de uitvoerend werkers minder goed de samenhangende taken signalering, curatie en preventie in gelijktijdigheid uitvoeren, alsook minder goed de leefomgeving van de cliënt tot een gepreformeerd veld vormen, dat een bijdrage kan leveren aan de probleemoplossing. Ten aanzien van de beleidsbeïnvloeding betekent dit dat binnen de organisatie naar vormen van taakverdeling gezocht moet worden, zonder dat er een formele scheiding tussen denken en doen gaat plaatsvinden. In de ene instelling lukt dit beter dan in de andere: het tweede verschil. De mate waarin een instelling succesvol is om een heldere positionering te bereiken in overleg met het omgevingsveld van lokale beleidsmakers en verwante organisaties, bepaalt hoe de organisatie een eigen gezicht kan houden, maar eveneens hoe makkelijk of moeilijk de uitvoerend werkers kunnen samenwerken met collega's uit andere instellingen bij de oplossing van concrete problemen op de werkvloer. Organisaties die zichzelf in het verleden overschreeuwd hebben zijn daarin in het nadeel. In deze casestudie komen ook de consequenties van landelijk gevoerd sociaal beleid naar voren, bijvoorbeeld in nadelige gevolgen voor cliënten, maar ook in problemen rondom opvattingen over maakbaarheid, efficiency en effectiviteit. Niet voor alle cliënten kunnen de problemen worden opgelost, maar het AMW heeft ook voor die groep een taak. Sterk komt naar voren dat de cliënt een eigen inbreng wil en moet hebben in de vaststelling van de problematiek. Nieuw is ook de aandacht die gevestigd wordt op het vraagstuk van de financiering door een of meerdere financiers en de consequenties daarvan voor de zelfstandigheid van het werk en de mogelijkheden om, waar nodig geacht, kritische kanttekeningen te plaatsen bij de beleidsvoering door lokale en landelijke beleidsmakers.

In hoofdstuk 12 wordt de balans opgemaakt en de vraagstelling beantwoord. Aan de hand van een uitgebreide recapitulatie worden twee groepen first concepts geformuleerd. Onderzocht wordt of dekking van de groepen in de afzonderlijke hoofdstukken gevonden kan worden. Voor de beide hoofddelen van het onderzoek worden de verschillende problemen besproken en van een voorlopige oplossing voorzien. Op basis van deze bewerkingen wordt een identiteitsbeschrijving van het maatschappelijk werk op conceptueel niveau voorgesteld.

g tussen laagdrempelige
De positionering van de
a de VOG, toen deze tot
belgedachte (uitvoerders,
ht tot de kernactiviteit
problemen werd een
wamen uit de integrale
n, naast het 'basispakket'
constructie gaf enerzijds
s op doorbreking van een
van parallelstructuren ter
hierdoor meer voor het

ire analyse uitgevoerd op
wee instellingen. Hoewel
ding daartussen, alsmede
schappelijk werk, sterk
ar voren kwam, springen
ositie van het AMW ten
ehouden. Daar er minder
g, kunnen de uitvoerend
curatie en preventie in
van de cliënt tot een
probleemoplossing. Ten
analisatie naar vormen van
heiding tussen denken en
n de andere: het tweede
positionering te bereiken
ante organisaties, bepaalt
makkelijk of moeilijk de
dere instellingen bij de
e zichzelf in het verleden
sestudie komen ook de
bijvoorbeeld in nadelige
ngen over maakbaarheid,
olemen worden opgelost,
ar voren dat de cliënt een
matiek. Nieuw is ook de
g door een of meerdere
d van het werk en de
gen te plaatsen bij de

ntwoord. Aan de hand van
reformuleerd. Onderzocht
n gevonden kan worden.
de problemen besproken
bewerkingen wordt een
niveau voorgesteld.

Het 'materiaal' waarmee het maatschappelijk werk werkt bestaat uit actoren, dimensies en relaties. Het 'karakter' van dit 'materiaal' is dynamisch, eigenheiderkenning vragend, onvoorspelbaar, uitgebreid en zich-uitbreidend, met een mogelijkheid van onveranderbaarheid en 'kwaad'. 'Materiaal' en 'karakter' vormen 'configuraties' met als kenmerken onherleidbare causaliteitscomplexen, contextualisering en effectonvoorspelbaarheid bij interventies. Sociale problemen waar het maatschappelijk werk zich op richt zijn de onderhandelende definiëringen van moreel als ongewenst gewaardeerde verstoringen binnen deze configuraties, mits die definiëringen niet strijdig zijn met de funderende beroepswaarden. Om aan de oplossing van deze problemen een bijdrage te leveren maakt het werk gebruik van interventiecomplexen die parallelle veranderingsprocessen in gang zetten in beredeneerde complexiteitsreducties, die steeds bijgestuurd moeten worden op basis van onvoorspelbaarheid van dynamiek en effect, tegen de achtergrond van de tijd. Daarbij hanteert het maatschappelijk werk een drievoudige legitimatie voor het interveniërend handelen. De werker moet als professional aan voorwaarden voldoen en heeft beroepsborging nodig van parallelstructuren die verschillende vormen kunnen aannemen. Het geheel vormt een onlosmakelijk aan elkaar verbonden eenheid, dat voor het maatschappelijk werk functioneert als een eigen paradigma, inclusief historische voorbeelden, de samenhang tussen visie en werkwijze, een eigen body-of-knowledge en kennisbegrip en de erkenning dat de maatschappelijk werker zelf onderdeel is van dit paradigma.

In deze definiëring blijkt het maatschappelijk werk over een goed te omschrijven identiteit te beschikken, die ruimte laat voor verschillende concretisering. Eenvoudige schematiseringen van de werkelijkheid en lineaire probleemoplossing- en analysemodellen passen daar niet bij, evenmin als gedachten over maakbaarheid zonder dat rekening gehouden wordt met de mogelijkheid van onveranderbaarheid. Het paradigma betekent dat anders gekeken moet worden naar de instelling en de bijdrage die verschillende functionarissen leveren. Ook heeft dit consequenties voor de financiering, die ruimte moet laten voor kritiek op de financier, zeker wanneer het eigen karakter van het sociaal domein als noodzakelijk deel van het menselijk leven onder druk komt te staan van sturingsfilosofieën vanuit bijvoorbeeld een economische, morele of psychologische dimensie. De vorming van een brede beroepskolom, eventueel in nauwe samenwerking met naastliggende sociaalagogische beroepsgroepen komt in beeld, naast een grotere aandacht voor vraagstukken van complexiteit en complexiteitshantering in de opleidingen en wetenschap.

De identiteitsbeschrijving wordt uiteindelijk geconfronteerd met de algemene systeemtheorie, de theorievorming over complex adaptieve systemen en de opvattingen van Habermas. Vanuit deze theorievorming wordt aanbevolen om meer aandacht aan de systeemtheorie te besteden tijdens de opleiding en wordt aangegeven dat interventies naar hogere systeemniveaus niet bij voorbaat tot mislukken gedoemd zijn.

Tevens wordt een terugblik geboden op het onderzoek vanuit de vraag of de eigen beroepservaringen en voorwetenschappelijke veronderstellingen aanleiding waren tot een ontoelaatbare decontextualisering. Door de keuze voor een klassiek onderzoeksontwerp, door de begeleiding van de hoogleraren, uitgebreide member-checks en expliciete verantwoording van eigen veronderstellingen is gepoogd deze beïnvloeding te reduceren en controleerbaar te maken. Contextualisering en decontextualisering zijn twee wijzen van kijken die elkaar aanvullen, ten einde vanuit verschillende perspectieven te pogen de complexiteit van de werkelijkheid recht te doen. Een complexiteit waaraan onderzoeker zich nooit kan onttrekken, maar die wel dusdanig interessant is, dat doordenking daarvan tot nieuwe en blijvende inspiratie leidt.

De identiteit die naar voren komt in het spreken en denken in meervoud, correspondeert met de identiteit die in meervoud naar voren komt in verschillende werksoorten en organisatorische inbeddingen, in de tijd- en plaatsgebondenheid van theorievorming en -uitwerking. De verschillende beschrijvingen in dit onderzoek geven een beeld in meervoud van deze identiteit.

Summ

Social w
social pr
people an
of the nin
persons c
its own k
other pro
functionin
sociology
Being a p
to deal wi
of care-gi
debates. S
all leads to
specific id
The centra
and is defi
be made p
research li
Defining t
origin in th
find their c
heuristics.
philosophic
possibility
well as sha
hinge betw
hand its ow
create chan

The researc
practice and
of time and
several 'act
problems. C
studied. At
distinct soci
Regarding
researches.
States of Ar
These three
are different
comprises ca
do face whe
work within
The fourth i
promotion, v
social work (